

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องปัญหาและข้อเสนอแนะการบริหารโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ และนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. การบริหารโครงการ
2. การเรียนรู้
3. กิจกรรมนิสิตนักศึกษา
4. โครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การบริหารโครงการ

การบริหาร

การบริหารเป็นเครื่องมือในการทำให้การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันของมนุษย์ บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด นักวิชาการและนักบริหารได้ให้ความหมายของคำว่า “การบริหาร” ไว้หลากหลายดังตัวอย่างโดยสังเขปดังนี้

เดล (Dale, 1978, p.4) กล่าวว่า การบริหารเป็นการจัดการโดยมนุษย์ เป็นการตัดสินใจ และเป็นกระบวนการของการรวบรวมและการกระจายทรัพยากรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ ส่วนคาสท์ และโรเซนวิก (Kast and Rosenzweig, 1985, p.6) ให้ความหมายว่า การบริหารเป็นการร่วมมือและประสานงานระหว่างมนุษย์และทรัพยากรทางวัตถุอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ และในความเห็นของ เฮอร์เซย์ และบลันชาร์ด (Hersey and Blanchard, 1993, p.3) เชื่อว่าการบริหารเป็นงานที่ปฏิบัติกับบุคคลโดยอาศัยบุคคลทั้งรายบุคคล และกลุ่มบุคคล เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

ในทัศนะของนักวิชาการชาวไทย มีผู้ให้ความหมายของการบริหารไว้หลากหลายเช่นกัน กล่าวคือ นิพนธ์ กินาวงศ์ (2526, หน้า 3) ให้ความหมายว่า การบริหาร คือ การร่วมมือกันทำงานของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ของการทำงานร่วมกัน โดยการร่วมมือ นั้นจะต้องมีบุคคลที่เป็นหัวหน้า เรียกว่า ผู้บริหาร และการร่วมมือนั้นจะจัดในรูปองค์การประเภท

ต่าง ๆ แล้วแต่วัตถุประสงค์ขององค์การ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของ พงษ์สิทธิ์ ศรีสมทรัพย์ และชลิดา ศรีสมทรัพย์ (2539, หน้า 7-8) ที่กล่าวว่า การบริหารเป็นการดำเนินงานหรือกระบวนการใด ๆ ของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน โดยคำนึงถึงการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ อาจใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยใช้ระบบการร่วมมือประสานงานที่มีประสิทธิภาพเข้ามาช่วย ส่วนสมพงษ์ เกษมสิน (2526, หน้า 6) กล่าวว่า การบริหารคือการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบการตามกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากความหมายดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า การบริหารคือ ความร่วมมือของกลุ่มบุคคลเพื่อดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ให้บรรลุผล โดยใช้ศาสตร์และศิลป์ในการนำทรัพยากรการบริหารมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารโครงการ

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารโครงการนั้น มีนักวิชาการและนักบริหารหลายท่านได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

สุวัฒน์ พัฒนไพบูลย์ (2532, หน้า 29, 440) กล่าวว่า การบริหารโครงการมีวัตถุประสงค์หลัก คือ ความต้องการบรรลุผลงานที่ระบุไว้ภายใต้ข้อกำหนดของค่าใช้จ่าย และกำหนดการที่วางแผนไว้ โดยผู้บริหารโครงการมีหน้าที่ในการควบคุมการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ได้รับจัดสรรเพื่อใช้ในโครงการ และตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ

วิสูตร จิระคำแข็ง (2543, หน้า 5) ให้ความหมายว่า การบริหารโครงการ หมายถึง การจัดการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างเหมาะสม และสมบูรณ์ เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งทรัพยากรในที่นี้หมายถึง บุคลากร เครื่องมือ เครื่องใช้ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตลอดจนข้อมูล ระบบงาน เทคนิค เงินทุน และเวลา

ทวีป ศิริรัตมี (2544, หน้า 52, 54) กล่าวว่า การบริหารโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้ผลผลิตที่มีคุณภาพเป็นที่พอใจของลูกค้าหรือผู้ให้บริการ ซึ่งมีการบริหารจัดการหรือควบคุมทรัพยากรขององค์การจากการใช้ในกิจกรรมภายใต้เวลา ต้นทุน และการทำงานซึ่งเป็นเงื่อนไขของโครงการ โดยคำนึงถึงความประหยัดสูงสุด ในการบริหารโครงการทั่วไปจะประกอบด้วยบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ระดับ ได้แก่

1. ผู้กำหนดนโยบายโครงการ เป็นคณะบุคคลระดับสูงทำหน้าที่กำหนดนโยบาย ระเบียบข้อบังคับ ควบคุม ติดตาม เร่งรัด ตรวจสอบ จัดหาทรัพยากร เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุผลสำเร็จ

2. ผู้ประสานงานโครงการ เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลที่ทำหน้าที่ในการนำนโยบาย แนวคิด ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่ผู้กำหนดนโยบายกำหนดไว้ ไปจัดทำแผนงานเพื่อการปฏิบัติ และประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ ภายในองค์กร และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปตามแผนที่วางไว้

3. ผู้ปฏิบัติงานหรือเจ้าหน้าที่ประจำโครงการ เป็นคณะบุคคลซึ่งทำหน้าที่ปฏิบัติงานโครงการ ขึ้นตรงต่อหัวหน้างานในส่วนต่าง ๆ ของโครงการ ซึ่งมีศูนย์รวมที่สำนักงานโครงการ เคิร์ซเนอร์ (Kerzner, 2001, pp. 2-5) อธิบายว่า การบริหารโครงการ หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนโครงการ การปฏิบัติตามโครงการ และการติดตามโครงการ เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ กระบวนการในการบริหารโครงการที่สมบูรณ์ ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การริเริ่มโครงการ (project initiation) คือ การริเริ่มจัดทำโครงการตามกรอบนโยบาย ปัญหาและความต้องการขององค์กร และนำเสนอผู้บริหารระดับสูงพิจารณา

2. การวางแผนโครงการ (project planning) คือ การกำหนดกิจกรรมย่อยและเป้าหมายทั้งด้านปริมาณและคุณภาพของกิจกรรมย่อยนั้น รวมทั้งกำหนดค่าใช้จ่าย ระยะเวลา ดำเนินการ ทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้รับผิดชอบโครงการและทีมงาน

3. การวิเคราะห์โครงการ (project analysis) คือ การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการในด้านต่าง ๆ

4. การปฏิบัติตามโครงการ (project implementation) คือ การดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ หรือการนำโครงการไปสู่การปฏิบัติ

5. การควบคุมโครงการประกอบด้วย 2 ส่วนได้แก่

5.1 การติดตามโครงการ (project monitoring) คือ การตรวจสอบและติดตามผลของโครงการ โดยการติดตามความก้าวหน้า ผลลัพธ์ของโครงการ ผลกระทบ และการปรับปรุงโครงการ

5.2 การประเมินโครงการ (project evaluation) คือ การตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการ ผลสัมฤทธิ์โดยรวม เพื่อการปรับปรุงหรือตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ (ยุติหรือขยายโครงการ)

6. การยุติโครงการ (project termination) เป็นขั้นตอนที่การดำเนินงานของโครงการสิ้นสุดลงตามระยะเวลาที่กำหนดโดยผู้รับผิดชอบโครงการจะต้องรายงานผลการดำเนินงานต่อผู้บริหารระดับสูง

กระบวนการบริหารโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชนซึ่งผู้วิจัยใช้ในกรอบในการศึกษาครั้งนี้ได้ปรับปรุงแนวคิดจาก เคิร์ซเนอร์ (Kerzner, 2001) และทริป ศิริวิศรี (2544) โดยแบ่งเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

1. การวางแผน หมายถึง กระบวนการรวบรวมสถิติข้อมูล เพื่อคาดการณ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับอนาคต ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การวางแผนนโยบาย กระบวนการปฏิบัติงาน วิธีการ มาตรฐาน และกฎข้อบังคับ (Robbins, 1994, p.16) ผู้บริหารทุกคนมีหน้าที่ในการวางแผนสำหรับการปฏิบัติ เพื่อให้งานในความรับผิดชอบดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด เนื่องจากการทำงานโดยมีแผนงาน จะช่วยให้งานสำเร็จลงได้โดยง่าย การวางแผนเพื่อทำงานในชุมชน จะประสบความสำเร็จได้ควรมีองค์ประกอบดังนี้ (Lippitt et al, 1958, pp. 127-128)

1.1 ผู้วางแผนจะต้องมีความเข้าใจในกระบวนการวางแผนอย่างลึกซึ้งและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องเห็นพ้องต้องกันในวัตถุประสงค์ของโครงการหรือแผนงาน

1.2 กำหนดโครงสร้างของคณะกรรมการและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการอย่างชัดเจน

1.3 มีตัวแทนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมพิจารณาและให้ความเห็นชอบต่อแผนงานนั้น

1.4 สร้างทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมที่คณะกรรมการดำเนินงานจัดทำ

1.5 ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน

1.6 จัดให้มีการปฐมนิเทศ เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจแผนงาน และความรับผิดชอบในส่วนของตนเองอย่างชัดเจน

1.7 มีการชี้แจงความต้องการและความสนใจของประชาชน แล้วนำข้อมูลมาพิจารณากับทรัพยากรที่มีอยู่

1.8 เมื่อวางแผนเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อนำไปปฏิบัติ

การดำเนินโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน จัดว่าเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับชุมชนประเภทหนึ่ง จึงสมควรอย่างยิ่งจะต้องมีการวางแผนตามองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

2. การจัดสรรทรัพยากร ทรัพยากรในการบริหารอันประกอบด้วย คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการจัดสรรนับเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานตามแผนงานเป็นไปโดยราบรื่นและมีประสิทธิภาพ การดำเนินโครงการใดๆ จะต้องได้รับการจัดสรรทรัพยากร

อย่างเหมาะสมมีระบบ เป็นระเบียบ (เกววัลย์ นันทากวิวัฒน์, 2521, หน้า 124) กล่าวคือ จะต้อง มีทรัพยากรการบริหารที่เพียงพอเหมาะสมกับกิจกรรม และได้รับการจัดสรรในระยะเวลาที่ เหมาะสม จึงจะทำให้การบริหารโครงการเป็นไปด้วยความราบรื่น

3. การดำเนินงานตามแผน หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ ในขั้นนี้จะต้องกำหนดขั้นตอนนี้จะทำอะไรก่อนหลัง และใครเป็นผู้ปฏิบัติ โดยมีแนวทางในการ ปฏิบัติดังนี้ (สมศักดิ์ ศรีมาโนชน์, 2523, หน้า 87)

3.1 มอบแผนงานให้แก่หัวหน้าของผู้ปฏิบัติงาน พร้อมทั้งอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบให้ผู้ดำเนินงาน และอธิบายชี้แจง เพื่อให้ผู้ดำเนินงานตามแผนจะได้รับทราบหน้าที่ และขอบข่ายของงานที่ต้องรับผิดชอบปฏิบัติ

3.2 ผู้ปฏิบัติตามแผนจะต้องทำความเข้าใจส่วนประกอบต่าง ๆ ของแผน เพื่อให้ ทราบว่าจะต้องทำอะไรบ้าง และทำอย่างไร หากมีปัญหาก็ได้สอบถามจากผู้วางแผนก่อนนำไป ปฏิบัติ

3.3 จัดเตรียมบุคคลผู้ปฏิบัติตามแผน และมอบหมายความรับผิดชอบ

3.4 เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติตามแผน เลือกทางดำเนินการที่จะบรรลุเป้าหมายได้อย่าง อิสระ และสำเร็จตามระยะเวลาของแผน

3.5 ผู้ปฏิบัติงานรายงานผลการปฏิบัติและชี้แจงปัญหาอุปสรรคในการทำงานเป็น ระยะ ๆ เพื่อจะได้แก้ไขให้เหมาะสม

3.6 ผู้วางแผนจะต้องสามารถควบคุมให้มีการปฏิบัติตามแผนเป็นขั้นตอนอย่าง สม่่าเสมอ ถ้ามีปัญหาจะต้องแก้ไขเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแผนงานและโครงการ

ในขั้นการดำเนินงานตามแผนนี้ อาจเกิดปัญหาอุปสรรคระหว่างการดำเนินงาน ซึ่ง ผู้บริหารโครงการจะต้องทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หากการปฏิบัติ ตามแผนที่วางไว้เดิม ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงแผนงาน แล้วดำเนินงานตามแผนใหม่จนบรรลุวัตถุประสงค์

4. การประสานงาน หมายถึง การจัดระเบียบการทำงานเพื่อให้ฝ่ายต่าง ๆ ร่วมมือกัน ปฏิบัติงานด้วยความราบรื่น ปราศจากการซ้ำซ้อน หรือขัดแย้งกัน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไป ตามวัตถุประสงค์ การประสานงานอาจแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การประสานงานในหน่วยงาน ได้แก่ การจัดระบบการติดต่อสื่อสารและแนวทางการปฏิบัติงานภายในที่มีประสิทธิภาพ อีกส่วนหนึ่ง ก็คือการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ที่จะต้องมีการกำหนดหน้าที่ของหน่วยงานให้ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงการปฏิบัติงานซ้ำซ้อน และขัดแย้ง ซึ่งควรจัดให้มีคณะกรรมการผสมจากทุก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันกำหนด (สมพงษ์ เกษมสัน, 2526 หน้า 161-163) ในการดำเนิน

โครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน มีผู้เกี่ยวข้องจากหน่วยงานต่าง ๆ จำนวนมาก ดังนั้น การประสานงานจึงเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่ง ในการบริหารโครงการนี้

5. การประเมินผล หมายถึง การติดตามผลการปฏิบัติและวัดผลการปฏิบัติว่า ดำเนินงานตามวิธการและมุ่งสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่เป็นการตรวจสอบดูความก้าวหน้า และควบคุมการทำงาน การประเมินผลจึงควรดำเนินการเป็นระยะ ๆ ตลอดโครงการเพราะเมื่อพบสิ่ง ที่ควรแก้ไขก็จะได้รับดำเนินการทันที การประเมินผลที่ดีควรยึดหลักเกณฑ์ดังนี้ (ภิญโญ สาร, 2523, หน้า 85-86)

- 5.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินผลให้ชัดเจนว่าจะประเมินอะไร
- 5.2 กำหนดเกณฑ์ในการประเมินผลงานที่ชัดเจน
- 5.3 รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ตามหลักเกณฑ์ในการประเมินผลงาน
- 5.4 แปลผลของข้อมูลที่รวบรวมได้

การประเมินผลนั้น อาจกระทำได้โดยการสังเกต สอบถาม สัมภาษณ์ จดบันทึก และวิธีการอื่น ๆ ที่เหมาะสมในแต่ละโครงการ

ขั้นตอนในการบริหารโครงการทั้ง 5 ประการดังกล่าว ล้วนมีส่วนช่วยให้การบริหารโครงการประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ทั้งสิ้น ดังนั้นในการบริหารโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน ผู้วิจัยจึงประสงค์จะทราบปัญหาการบริหารงานในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว เพื่อนำเสนอผู้เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาในโอกาสต่อไป

การเรียนรู้

การเรียนรู้ (learning) เป็นกระบวนการทางสมองและพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อได้รับ ข้อมูลข่าวสารจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ การยอมรับ การรับรู้ จนเกิดความคิดใหม่ พฤติกรรมใหม่หรือการเปลี่ยนพฤติกรรม จากแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ สามารถจำแนกการเรียนรู้ได้เป็น 3 ด้าน คือ ด้านสติปัญญา ด้านจิตใจและความรู้สึก และด้าน ทักษะหรือการปฏิบัติโดยมีรายละเอียดดังนี้ (Bloom อ้างถึงใน สุรงค์ ใจวัตรระกุล, 2544, หน้า 184-188 ; สมคิด อิศระวัฒน์, 2538, หน้า 2-4)

1. ด้านสติปัญญา (cognitive domain) เป็นความสามารถทางด้านสมองในการคิดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ประกอบด้วยพฤติกรรมย่อย 6 ชั้น คือ ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล

2. ด้านจิตใจและความรู้สึก (affective domain) เป็นความสามารถในการรู้สึกต่อสิ่ง

ต่าง ๆ รวมถึงเจตคติ ความเชื่อและค่านิยมประกอบด้วยพฤติกรรมย่อย 5 ชั้น คือ การเรียนรู้ การตอบสนอง การเห็นคุณค่า การรวบรวม และการจัดระบบค่านิยม และการสร้างลักษณะนิสัย

3. **ด้านทักษะหรือการปฏิบัติ (psychomotor domain)** เป็นความสามารถในการปฏิบัติ หรือเคลื่อนไหวทางร่างกาย ประกอบด้วย พฤติกรรมย่อย 7 ชั้น คือ การรับรู้ การเตรียมความพร้อม การปฏิบัติภายใต้การแนะนำ การปฏิบัติอย่างคล่องแคล่ว การทำงานที่ซับซ้อน การประยุกต์ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่

แบบแผนของการเรียนรู้

แบบแผนของการเรียนรู้ สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. **การเรียนรู้ที่ไม่มีรูปแบบ (informal learning)** หมายถึง กระบวนการที่บุคคลมีการ ปฏิสัมพันธ์กับระบบสังคมและวัฒนธรรม สามารถพัฒนาพื้นฐานในการดำรงชีวิต ค่านิยม เจตคติ และประเพณีอันเหมาะสมตามลักษณะพฤติกรรมของบุคคลในวัฒนธรรมหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการทางสังคม ลักษณะการเรียนรู้ที่ไม่มีรูปแบบจะเกิดขึ้นได้ในสถานการณ์ดังต่อไปนี้

1.1 การเรียนรู้โดยบังเอิญ (random or incidental learning) คือ เป็นผลพลอยได้จากเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยผู้เรียนมิได้เจตนา

1.2 การเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-directed learning) เป็นการเรียนที่เกิดจากความสนใจ ความตั้งใจของผู้เรียนและเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนด้วยตนเอง

1.3 การเรียนรู้จากกลุ่ม (collaborative learning) เป็นการเรียนรู้จากสมาชิกภายในกลุ่มการเรียนรู้ที่ร่วมมือกัน

2. **การเรียนรู้ที่มีรูปแบบ (formal learning)** เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะแน่นอน และส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นภายในสถาบันการศึกษา (provider sponsored) ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ โดยมีกลุ่มบุคคลทำหน้าที่จัด กำกับดูแล ให้คะแนน ประเมินหรือประกาศนียบัตร ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ อย่างมีรูปแบบ พฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ที่มีรูปแบบนี้ส่วนใหญ่มีลักษณะแบบชี้เฉพาะ และมีลักษณะพิเศษกว่าพฤติกรรมทางสติปัญญา ความคิด พัฒนาการด้านประสาทและการเคลื่อนไหวซึ่งแตกต่างจากกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะที่ไม่มีรูปแบบซึ่งจะเน้นพัฒนาการด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคล

การเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษา

การเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษาตามแนวการปฏิรูปการศึกษาภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รับความรู้ด้านเนื้อหาสาระ

พัฒนาทักษะกระบวนการคิด การเตรียมการเพื่อเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาโดยเน้นการศึกษาค้นคว้าตลอดชีวิต รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student – centered) คือ การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตเหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงทุกชั้นตอน จนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง รูปแบบการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับแนวทางการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเน้นการฝึกฝนทักษะชีวิต ทักษะสังคมและทักษะวิชาชีพ ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบดังต่อไปนี้ (เสริมศรี ไชยสร, เสริมพร บัวพิมพ์ และสุนทรี คนเที่ยง, 2543, หน้า 48-51)

1. การเรียนรู้จากกรณีปัญหา (problem - based learning - PBL) การจัดการเรียนการสอนแบบ PBL เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ควบคุมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนคิดและดำเนินการเรียนรู้ด้วยตนเอง กำหนดวัตถุประสงค์และเลือกแหล่งการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้สอนมีบทบาทในการให้คำแนะนำเท่านั้น การเรียนการสอนใช้วิธีการแก้ปัญหา (problem – solving) มากกว่าการจำเนื้อหาข้อเท็จจริง และส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่มและพัฒนาทักษะทางสังคม การเรียนรู้ด้วยวิธีการนี้มีเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ดังนี้

1.1 ความรู้เดิมของผู้เรียน ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจข้อมูลใหม่

1.2 การจัดสถานการณ์ที่เหมือนจริง การส่งเสริมการแสดงออกและการนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 การให้โอกาสผู้เรียนได้ไตร่ตรองข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ทำให้ผู้เรียนตอบคำถามจุดบันทึก สอนเพื่อน สรุป วิพากษ์ วิจรณ์ ตามสมมุติฐานที่ได้ตั้งไว้

2. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning - PL) การจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการคือ

2.1 ประสบการณ์ (experience) เป็นขั้นตอนที่ผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของผู้เรียนมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้

2.2 การสะท้อนความคิดและการอภิปราย (reflect and discussion) ในขั้นนี้ผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสดังกล่าวเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง

2.3 การเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด (understanding and conceptualization) เป็นขั้นตอนสร้างความเข้าใจเพื่อนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด อาจเกิดขึ้นโดยผู้เรียนเป็นฝ่ายริเริ่มแล้วผู้สอนช่วยเติมแต่งให้สมบูรณ์หรือผู้สอนเป็นผู้นำทางผู้เรียน สานต่อจนความคิดนั้นสมบูรณ์เป็นความคิดรวบยอด

2.4 การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด (experiment / application) เป็นขั้นตอนที่

ต้องการให้ผู้เรียนนำเอาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะหรือสถานการณ์ต่าง ๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติของตน

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 เป็นไปอย่างมีพลวัต โดยเริ่มต้นที่จุดใดก่อนก็ได้แต่ละจุดต้องคำนึงกิจกรรมครบทุกองค์ประกอบ (ขงอุทท วงศ์ภิรมย์สานติ, 2542, หน้า 2) การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

3. การเรียนรู้แบบโครงการ (project - based learning) การเรียนรู้ด้วยวิธีนี้ ผู้เรียนจะมีโอกาสเลือกหัวข้อในการทำโครงการเอง ค้นคว้าหาความรู้ วิเคราะห์วิจารณ์ บูรณาการองค์ความรู้ภายในขอบเขต ทางเลือกที่ตนเองคัดสรร (พรชูลี อาชวบำรุง, 2542, หน้า 22) การเรียนรู้หรือการสอนด้วยวิธีนี้จะช่วยส่งเสริมการประยุกต์ใช้ความรู้ การเตรียมตัวสู่วิชาชีพ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะเชิงปัญญา เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ทั้งผู้เรียนและผู้สอน ส่งเสริมความรับผิดชอบและสามารถจำแนกความสามารถของผู้เรียนได้เด่นชัดกว่าการสอนแบบป้อนความรู้ (Henry, 1994, p. 101) การเรียนรู้แบบโครงการเป็นการสร้างสมรรถนะให้แก่ผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การนำตน (self - directed) การสร้างสรรค์ (inventiveness) ความสามารถในการแก้ปัญหา (problem - solving) ทักษะการบูรณาการ (integrative skills) และทักษะการสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal skills) (พรชูลี อาชวบำรุง, 2542, หน้า 30)

4. การเรียนรู้แบบร่วมมือ (cooperative learning) เป็นการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียน เรียนรู้ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น การช่วยกันทำงานในกลุ่ม การสร้างแรงจูงใจที่จะทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จและช่วยให้ผู้เรียนตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง และต่อกลุ่ม (Grabe and Grabe, 1998, p. 69) การเรียนรู้แบบร่วมมือจะส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียน เคารพและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ส่งเสริมความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม เพื่อนและบุคคลอื่น ๆ อย่างมีความสุข ช่วยพัฒนาผู้เรียนทางด้านอารมณ์และสังคมให้พร้อมจะเผชิญโลกภายนอก (สมศักดิ์ ภูวิภาดาพรรณ, 2540, หน้า 2)

การเรียนรู้แบบร่วมมือสามารถจัดได้หลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การเรียนรู้แบบกลุ่มแข่งขัน (student team learning variation) คือ รูปแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความร่วมมือในกลุ่มเพื่อการแข่งขันอย่างสร้างสรรค์ เทคนิคการต่อทเรียน (jigsaw) การเรียนรู้ร่วมกัน (learning together) และการเสาะแสวงหาความรู้โดยกระบวนการกลุ่ม (group investigation)

5. การเรียนรู้จากการทำงาน (work-based learning) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดพัฒนาการทุกด้าน ได้แก่ การเรียนรู้เนื้อหาสาระ การฝึกปฏิบัติ

จริง ผักผ่อนทักษะทางสังคม ทักษะชีวิต ทักษะวิชาชีพ พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง การจัดการเรียน การสอนที่ได้ให้ผู้เรียนเรียนรู้งาน เป็นรูปแบบที่สถาบันการศึกษาร่วมมือกับแหล่งงานในชุมชน รับผิดชอบการจัดการเรียนการสอนร่วมกัน ตั้งแต่กำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียน การสอนและการประเมินผล

การจัดการเรียนการสอนทุกรูปแบบจะประสบผลสำเร็จได้จำเป็นต้องได้รับการตอบสนองจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้แก่ ผู้เรียน ผู้สอน สถาบันการศึกษา และชุมชน โดยผู้เรียนจะต้องสำรวจความต้องการของตนเองอย่างชัดเจน พัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองและปฏิบัติกิจกรรมเพื่อใ้ การเรียนรู้อำนวยความสะดวกและเป็นสื่อกลางระหว่างกลุ่มผู้เรียน สำหรับสถาบันการศึกษา จะต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์รวมทั้งร่วมมือกับชุมชน เพื่อพัฒนาการศึกษา

กิจกรรมนิสิตนักศึกษา

การจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพและการสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้แก่ นิสิตนักศึกษา จำเป็นต้องเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาได้ร่วมกิจกรรมระหว่างเรียน โดยการจัดกิจกรรม ต่าง ๆ ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ และสนับสนุนทั้งงบประมาณและ บุคลากรในการดำเนินการ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมารัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการ ดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของนิสิตนักศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอาสาพัฒนาชนบท รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณสำหรับดำเนินงานด้านส่งเสริมกิจกรรมนิสิตนักศึกษาให้แก่ทบวง มหาวิทยาลัยปีละประมาณ 20-21 ล้านบาท โดยทบวงมหาวิทยาลัยพิจารณาให้การส่งเสริมและ สนับสนุนกิจกรรมนิสิตนักศึกษาประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ด้านบำเพ็ญประโยชน์ ด้านกีฬา ด้านศิลปวัฒนธรรมและสัมมนากิจกรรมนิสิตนักศึกษา และให้การสนับสนุนกิจกรรมประเภท อาสาพัฒนาชนบทเป็นอันดับแรก (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2532, หน้า 11)

การส่งเสริมกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์หลักดังนี้ (กานดา ผรณเกียรติ, ปภาณี ฐิตวิวัฒนา, ทิริบูล จงวุฒิวาศน์ และเชววิดา ธรรมมณีวงศ์, 2541, หน้า 30-31)

1. เพื่อพัฒนาตัวนิสิตนักศึกษา
2. เพื่อให้นิสิตนักศึกษาได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมเสริม หลักระ
3. เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และรักษาไว้ซึ่งค่านิยมในตัวนิสิตนักศึกษาทางด้าน ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และเอกลักษณ์อันดีงามของชาติ
4. เพื่อให้นิสิตศึกษานำความรู้ทางวิชาการและบริการไปสร้างสรรค์และพัฒนาสังคม

ให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ทั้งในด้านอาวุธวัตถุและการดำเนินชีวิตของประชาชนและเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนิสิตนักศึกษา ประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5. เพื่อให้ นิสิตนักศึกษา ได้เรียนรู้ และมีประสบการณ์ตรงในสถานที่ที่เป็นจริงของสังคม อันจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม มีจิตสำนึกที่ถูกต้องดีงามและตระหนักถึงความรับผิดชอบที่พึงมีต่อสังคม

6. เพื่อเสริมสร้างค่านิยมด้านความร่วมมือ สามัคคี รับผิดชอบต่อ และเสียสละเพื่อส่วนรวม ฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี รู้จักการวางแผน กำหนดวิธีการและขั้นตอนการทำงาน เป็นหมู่คณะ

7. เพื่อส่งเสริมพละทานามัยและพัฒนาบุคลิกภาพ

8. เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของมหาวิทยาลัย

สถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนการร่วมกิจกรรมของนิสิตนักศึกษา เพราะสามารถสร้างให้นิสิตนักศึกษาพัฒนาตนเองในการเป็นผู้นำ และมีโอกาสได้ศึกษาสภาพชีวิตในชนบทและนำความรู้ที่ศึกษาไปปฏิบัติจริง ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม โดยมีทบวงมหาวิทยาลัยให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณอย่างต่อเนื่อง

โครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน

โครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน เป็นโครงการที่รับผิดชอบโดยทบวงมหาวิทยาลัย เกิดขึ้นโดยมลลฉณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2544 วันที่ 8 และวันที่ 15 มกราคม 2545 ซึ่งเห็นชอบให้จัดทำโครงการที่ให้โอกาสนิสิตนักศึกษา ชั้นปีที่ 3-4 และอาจารย์ ได้ทำกิจกรรมที่สร้างสรรค์ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ก่อให้เกิดรายได้หรือเพิ่มทักษะด้านอาชีพ โดยมีรูปแบบการทำงานที่ต้องคลุกคลีหรืออาศัยอยู่กับราษฎรในพื้นที่ในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน เพื่อให้ นิสิตนักศึกษารู้จักการหารายได้ เรียนรู้คุณค่าของเงิน ได้เพิ่มพูนความรู้และทักษะด้านอาชีพตามสภาพความเป็นจริง และในขณะเดียวกันได้ให้นิสิตนักศึกษารายงานมุมมอง ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โครงการดังกล่าวได้เริ่มดำเนินการครั้งแรกในปีงบประมาณ พ.ศ. 2545 โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ส่งเสริมการเรียนรู้แก่นิสิตนักศึกษาจากสภาพที่เป็นจริงของชุมชน/สังคมของประเทศไทยให้หลักกิจกรรมพื้นฐาน (activity based learning)

2. ส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาได้รู้จักการทำงานในลักษณะเป็นกลุ่มสหวิทยาการ (multidisciplinary team) เพื่อประโยชน์ในการทำงานในอนาคตหลังจบเป็นบัณฑิต

3. ส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาทำงานที่เป็นประโยชน์แก่สาธารณะในช่วงปิดเทอม ภาคฤดูร้อน และลดภาระแก่ผู้ปกครอง ดึงทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง ชุมชน/สังคม และประเทศชาติ

4. ส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษานำความรู้และประสบการณ์จากมหาวิทยาลัยไปสู่การปฏิบัติ โดยไปทำงานร่วมกับประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศเพื่อเป็นการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนและ ยังเป็นการปลูกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนไทยให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม ตลอดจน ประเทศชาติ

5. เพื่อให้นิสิตนักศึกษามีรายได้จากการทำงานเพื่อเป็นทุนการศึกษาต่อไป

6. เพื่อให้หน่วยราชการ/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนชุมชนได้รับประโยชน์จาก ผลงานที่นิสิต นักศึกษาได้ร่วมกันทำขึ้น

7. เพื่อให้มีผลงานสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน และนำมาจัดแสดง ร่วมกันหลังเสร็จกิจกรรมเพื่อให้นิสิตนักศึกษาเกิดความภาคภูมิใจในผลงานและเกิดประโยชน์ ต่อสาธารณะในวงกว้าง

การดำเนินโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2545 มีเป้าหมายเชิงปริมาณให้นิสิตนักศึกษาที่กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 3 ขึ้นไป จำนวน 6,080 คน และอาจารย์ที่ปรึกษา จำนวน 304 คน จากสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศได้ทำงาน ในช่วงปิดภาคการศึกษาใน 152 ตำบล/ชุมชน ของ 76 จังหวัดทั่วประเทศ โดยมีกิจกรรม 8 ด้าน ประกอบด้วย กิจกรรมเกี่ยวกับหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์, Internet ตำบล, ผังเมือง / ชุมชน / หมู่บ้าน, ทรัพยากร, สุขภาพชุมชน / สาธารณสุข, สมุนไพร / อาหารเสริม, ศิลปวัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยว การปฏิบัติงานในแต่ละชุมชน มีนิสิตนักศึกษาจากหลากหลายสาขาวิชา จำนวน 40 คน และอาจารย์ที่ปรึกษา 2 คน ร่วมรับผิดชอบโดยดำเนินงานเป็น 3 ระยะ ได้แก่ การเตรียมการ การปฏิบัติงานภาคสนาม และการสรุปและนำเสนอผลงาน โดยสิ้นสุดขั้นตอนสุดท้ายในเดือนกรกฎาคม 2545 (ทบทวนมหาวิทยาลัย, 2545 ก, หน้า 6-15)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

พจน์ เทียมศักดิ์ (2543) ศึกษาวิจัยเรื่องปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียนมี 2 แบบ คือ การเรียนรู้แบบเท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแนวนอนซึ่งมีลักษณะคล้ายที่เลี้ยงอาศัยกัน และผ่นปรนเข้าหากันของชาวบ้านและโรงเรียน โดยที่ทุกฝ่ายจะมีความเท่าเทียมและเสมอภาคในเรื่องต่างๆ ส่วน

แบบที่ 2 ได้แก่ การเรียนรู้แบบไม่เท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแบบแนวตั้ง ปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้ความคิดของตนเองเป็นหลักคิดในความคิดไม่ฟังความคิดเห็นของผู้อื่นทำให้อีกฝ่ายหนึ่งคิดว่าตนเองไม่มีสิทธิ์ หรือเอกสิทธิ์ที่จะแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้เกิดการเรียนรู้แบบไม่เท่าเทียมกัน

ปรีชา คุวิศัทรพันธ์, สุริชัย หวันแก้ว และฉันทนา บรรพศิริโชติ (2543) ศึกษาแบบแผนการเรียนรู้เกี่ยวกับชนบทไทย ของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเลือกศึกษากรณีชนบทศึกษาในวิชาที่เปิดสอนในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้จัดโครงการฝึกภาคสนามในวิชาที่เกี่ยวข้องให้นิสิตมีโอกาสไปใช้ชีวิตในชนบทช่วงระยะเวลาหนึ่งและเตรียมฝึกหัดให้นิสิตทำการวิจัย เพื่อหาประสบการณ์เบื้องต้นจากการฝึกภาคสนามในจังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า นิสิตทุกคนพอใจในการใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้าน มีเจตคติที่ดีต่อวิถีชีวิตของชาวชนบท การได้ร่วมรับรู้ปัญหาต่างๆ ทำให้เกิดสำนึกร่วม และมีความเห็นอกเห็นใจชาวบ้านมากขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจถึงการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของทางราชการ และหน่วยงานอาสาสมัครต่าง ๆ อีกด้วย

เยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ วิยุทธ จำรัสพันธ์ และอุทัยวรรณ ศรีนุชกร (2542) วิจัยพบว่าสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังไม่ให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนด้านชนบทศึกษาเท่าที่ควร ขาดมิติของการให้การศึกษาเรียนรู้จากชนบทในฐานะที่ชนบทเป็นแหล่งภูมิปัญญา และการจัดการเรียนการสอนชนบทศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวชนบทยังขาดความสอดคล้อง ไม่ต่อเนื่องกัน ผู้สอนและนักศึกษาในสถาบันการศึกษายังขาดประสบการณ์จากชนบท จึงควรเปิดโอกาสให้นักวิชาการและนักศึกษามีการศึกษาวิจัยและทำความเข้าใจกิจกรรมชนบทมากขึ้น โดยผ่านกระบวนการวิจัยและการสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้จากชนบท

สุพจน์ โกวิทยา, นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิตร, สนั่น เพ็งเหมือน และอิสมาแอ อาลี (2542) ศึกษาแบบแผนการเรียนรู้เกี่ยวกับชนบทไทยในภาคใต้ พบว่า วิธีสอนที่อาจารย์ผู้สอนเห็นว่า มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการสอนชนบทศึกษา ได้แก่ การปฏิบัติงานภาคสนาม วิธีการประเมินผลให้ประเมินจากงานและกิจกรรมและการสอบ แนวทางส่งเสริมและเสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับชนบทในภาคใต้ ได้แก่ เสริมสร้างหลักสูตรและรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับชนบทให้ทันสมัยสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงส่งเสริมการพัฒนาอาจารย์ผู้สอนในแง่วิชาการให้มีความทันสมัย กระตุ้นให้นักศึกษเกิดความตระหนักในชนบทให้มากขึ้น มีจิตสำนึก มีความรักภูมิอยู่ในท้องถิ่นและกล้าแสดงความคิดเห็น ในการจัดการเรียนการสอนต้องให้ความสำคัญกับชนบทศึกษามากขึ้น

สร้างระบบข้อมูลที่ทันสมัยและให้มีชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้และการพัฒนา ตลอดจนมีการสร้างเครือข่ายกับชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดกระบวนการเชื่อมโยงการเรียนรู้ร่วมกัน

กานดา วรรณเกียรติ, ปัทมา วิถีวัฒนา, กิรินทร์ จงวุฒิเวศน์ และสุวิดา ธรรมมณเฑียร (2541) ศึกษาแบบแผนการเรียนรู้เกี่ยวกับชนบทไทยในภาคกลาง ผลการศึกษาพบว่า สถาบันอุดมศึกษาได้สร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับชนบทไทย 2 แบบ คือ การเรียนรู้จากหลักสูตรและการเรียนรู้จากกิจกรรม ความคาดหวังที่คนในชุมชนมีต่อสถาบันการศึกษา ได้แก่ การให้ความรู้เสริมภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นในเรื่องที่ชุมชนต้องการ คณะผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า สถาบันการศึกษาควรเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกเยาวชนเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา มีส่วนร่วมจัดทำหลักสูตรให้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนการสอน และมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

สมบูรณ์ สอนประภา (2537) ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการสภาตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่สำคัญคือ ความไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสภาตำบล การประสานงานและการสนับสนุนไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงานตามแผน การขาดจิตสำนึกและความรับผิดชอบในการทำงาน และการขาดเอกภาพในการประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ จัดส่งลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่

อดิพร สันติธนานนท์ (2533) ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล (คปต.) ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาในการปฏิบัติงานของ คปต. ที่สำคัญคือ ความไม่เข้าใจโครงสร้างองค์กรของ คปต. ความไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของ คปต. ผู้บังคับบัญชาให้การสนับสนุนน้อย มีการประสานงานภายในน้อย และชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือ

งานวิจัยต่างประเทศ

วิลเลียมส์ (Williams, 1990) ศึกษาผลของการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงที่มีต่อความรู้ทักษะและทัศนคติของนิสิต โดยศึกษากับนิสิตระดับปริญญาตรี จำนวน 202 คน ที่ลงทะเบียนวิชามนุษยสัมพันธ์ โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 103 คน และกลุ่มควบคุม 99 คน นิสิตกลุ่มทดลองสอนโดยประสบการณ์จริง และกลุ่มควบคุมสอนด้วยวิธีปกติ ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ด้วยประสบการณ์มีผลต่อทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ของนิสิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ธิกพิน (Thigpin, 1981) ศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่การบริการชุมชนของวิทยาลัยชุมชน กับโรงเรียนชุมชนในรัฐเทนเนสซี สหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญสำหรับงานบริการชุมชนทั้งวิทยาลัยชุมชนและโรงเรียนชุมชน คือ ด้านงบประมาณ ซึ่งทำให้บริการได้ไม่เต็มศักยภาพ ขาดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนชุมชนและวิทยาลัยชุมชน และปัญหาในเรื่องชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดกิจกรรมบริการชุมชนน้อย

นิโคลสัน (Nicholson, 1981) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของวิทยาลัยชุมชนในรัฐอูชิงตัน ในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ของวิทยาลัยชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญในการได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงและการประเมินผลจากการปฏิบัติไปสู่การเทียบโอนเป็นวิชาเรียน รวมทั้งวิทยาลัยควรให้การสนับสนุนงบประมาณให้แก่ผู้เรียนในการฝึกปฏิบัติจริง

ไมท์ (Might, 1981) ศึกษาวิจัยเรื่องการประเมินผลประสิทธิภาพ ระบบการควบคุมและบริหารโครงการ ผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารโครงการ ได้แก่ ความสามารถในการบริหารของผู้บริหารโครงการมากกว่าความสามารถในเชิงเทคนิคนอกเหนือจากนั้นก็คือ รูปแบบการสื่อสารที่ดี ความเป็นผู้นำและความยืดหยุ่นของผู้บริหารโครงการซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศสรุปได้ว่า ปัจจุบันการเรียนรู้โดยให้นิสิตนักศึกษาได้มีประสบการณ์จริงในชุมชนเป็นสิ่งที่แพร่หลายเป็นอย่างยิ่งและพบว่ามีผลต่อความสามารถในด้านต่าง ๆ ของนิสิตนักศึกษา แต่โครงการในลักษณะดังกล่าวยังพบปัญหาในส่วนต่าง ๆ อยู่บ้าง โดยเฉพาะการเข้าปฏิบัติงานในชุมชนซึ่งต้องประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรอิสระที่คาดว่าจะส่งผลต่อปัญหาการบริหารโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน 2 ตัวแปรดังนี้

1. ประเภทสถาบัน ผู้วิจัยแบ่งประเภทสถาบันอุดมศึกษาออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย สถาบันอุดมศึกษาเอกชน สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย สถาบันราชภัฏ และสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล สถาบันอุดมศึกษาทั้ง 4 ประเภทมีประวัติและวิวัฒนาการที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งที่แตกต่างกันดังนี้

1.1 สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยเป็นสถาบันที่จัดตั้งขึ้นจากงบประมาณแผ่นดินของรัฐ และดำเนินงานโดยอาศัยงบประมาณจากรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ บริหาร

งานภายใต้การกำกับดูแลของสภามหาวิทยาลัย / สถาบัน แต่ละแห่ง มีภารกิจสำคัญ 4 ประการคือ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการบริการวิชาการแก่สังคม ปัจจุบัน มีสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ แห่งกัศทบวงมหาวิทยาลัยทั้งสิ้น จำนวน 50 สถาบัน กระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ คือ ภาคเหนือ 3 สถาบัน ภาคกลาง 13 สถาบัน ภาคตะวันออก เชียงเหนือ 4 สถาบัน ภาคตะวันออก 1 สถาบัน และภาคใต้ 3 สถาบัน

1.2 สถาบันอุดมศึกษาเอกชน สังกัศทบวงมหาวิทยาลัย จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา ทำการวิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยมีทบวงมหาวิทยาลัยกำกับดูแลคุณภาพการศึกษา ตั้งแต่การอนุญาตให้จัดตั้ง การเปิดสอนหลักสูตรสาขาวิชาต่าง ๆ การให้การรับรองมาตรฐานการศึกษาและติดตามการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน การดำเนินงานของสถาบัน จะใช้งบประมาณจากรายได้ที่จัดเก็บ หรือจากบุคคล องค์กรหรือมูลนิธิที่เป็นผู้จัดตั้งสถาบันแต่ละแห่ง ปัจจุบัน มีจำนวนทั้งสิ้น 54 สถาบัน กระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ คือ ภาคเหนือ 8 สถาบัน ภาคตะวันออก เชียงเหนือ 8 สถาบัน ภาคกลาง 33 สถาบัน และภาคใต้ 5 สถาบัน (สำนักกิจการสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ทบวงมหาวิทยาลัย, 2546, ออนไลน์, หน้า 1)

1.3 สถาบันราชภัฏ เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่แปรสภาพจากวิทยาลัยครู กระทรวงศึกษาธิการ บริหารงานตามพระราชบัญญัติสถาบันราชภัฏ พ.ศ. 2538 ซึ่งมีภารกิจตามมาตรา 7 ว่าจะให้สถาบันราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิชาการ และวิชาชีพชั้นสูง ทำการวิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม ปรับปรุงถ่ายทอดและพัฒนาเทคโนโลยี ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ผลิตครูและส่งเสริมวิทยฐานะครู จากภารกิจดังกล่าวจึงทำให้สถาบันราชภัฏ เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์กับท้องถิ่นและมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่มุ่งแก้ปัญหาของท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจุบันสถาบันราชภัฏมีจำนวนทั้งสิ้น 41 สถาบัน กระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ คือ ภาคเหนือ 4 สถาบัน ภาคตะวันตก 3 สถาบัน ภาคกลาง 14 สถาบัน ภาคตะวันออก เชียงเหนือ 13 สถาบัน ภาคตะวันออก 2 สถาบัน และภาคใต้ 5 สถาบัน (สภาสถาบันราชภัฏ, 2546, ออนไลน์, หน้า 1-6)

1.4 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่แปรสภาพมาจากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา ซึ่งกำเนิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครูช่างที่มีคุณภาพ ในระยะแรกเปิดสอนในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2513 จึงเริ่มเปิดสอนในระดับปริญญาตรี โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นผู้นำในการจัดการศึกษาและพัฒนากำลังคนปฏิบัติการ ให้มีความชำนาญด้านวิชาชีพและเทคโนโลยี มีคุณภาพตามมาตรฐานสากลภายใต้การบริหารจัดการที่เป็นอิสระ

3๕๘-๒๐๖

170890

๓๒๒๖๖

๓๗๒

รวมทั้งพัฒนางานสู่ความเป็นเลิศและสร้างคุณค่าให้กับสังคม ปัจจุบันมีวิทยเขตกระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ 49 สถาบัน คือ ภาคเหนือ 4 สถาบัน ภาคตะวันตก 2 สถาบัน ภาคกลาง 31 สถาบัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5 สถาบัน ภาคตะวันออก 2 สถาบัน และภาคใต้ 4 สถาบัน (สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, 2546, ออนไลน์, หน้า 1-2)

จากความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ของสถาบันอุดมศึกษาทั้ง 4 ประเภท ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงกำหนดประเภทสถาบันเป็นตัวแปรในการศึกษาวิจัย เนื่องจากคาดว่าจะมีผลต่อปัญหาการบริหารโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน

2. **พื้นที่ปฏิบัติงาน** ในการปฏิบัติงานตามโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน ทบวงมหาวิทยาลัยได้แบ่งพื้นที่ปฏิบัติงานออกเป็นกลุ่มตามสภาพทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก โดยให้สถาบันอุดมศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เหล่านั้น เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ เนื่องจากพื้นที่ปฏิบัติงานเหล่านี้ ส่งผลถึงความแตกต่างในด้านสภาพชุมชน ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าทางเทคนิค และวิทยาการต่าง ๆ รวมทั้งความปลอดภัยและความเสี่ยงภัยในพื้นที่ (สมชาย เคชะพรหมพันธุ์, 2535, หน้า 21-31) ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าสภาพความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ดังกล่าว จะส่งผลถึงปัญหาการบริหารโครงการเรียนรู้ร่วมกัน สรรค์สร้างชุมชน จึงนำมาเป็นตัวแปรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้